

הלכה ערוכה

תשובות ופסקים שנתבררו בבית ההוראה

פרשת פנחס - מטות מסעי תשפ"ד ♦ גיליון סד

תשובה ערוכה

מאת מורינו הגאב"ד שליט"א

נטף שמן על מזוזה, ואי אפשר לקרוא את הכתב

נטף שמן על מזוזה שהיתה פתוחה על השולחן, והקלף הפך לשקוף. כתוצאה מכך, במקום שבו כתוב מאחורי המזוזה 'כוזו במוכסו כוזו' - מול 'ה' אלקינו ד' שבמזוזה, אי אפשר היה לקרוא את המילים הכתובות במזוזה, כיון שהאותיות שמאחורי המזוזה נראו מבעד לקלף, ואי אפשר היה להבחין בין האותיות הכתובות בקדמת המזוזה, ובין האותיות הכתובות מאחוריה. לאחר מכן הצליחו לשאוב את השמן, הקלף חזר לצבעו הרגיל, וכעת אפשר לקרוא כראוי את האותיות. היה מי שעורר, שכיון שהאותיות חזרו לצורתן המקורית ע"י פעולה חיצונית, ולא ע"י כתיבה, יש בזה חשש 'חק תוכות'.

♦ זרק עפרות זהב, ואותיות שנשטפה עליהן שעוה

יש לדון, האם כשאי אפשר לקרוא את האותיות, בגלל שהקלף פסול, המזוזה פסולה. מחד, מצינו בשו"ע (או"ח סי' ל"ב סעי' ג', ומקורו מדברי הנמוק"י): "אם זרק עפרות זהב על האותיות, מעביר הזהב, וישאר כתב התחתון וכשר. אבל אם זרק הזהב על אות מאזכרות, אין לו תקנה לפי שאסור להעביר הזהב, משום דהוי כמוחק את השם". מפרש המ"ב (שם ס"ק י"א): "ואף על גב דכל זמן שאין מעביר פסול, דכתב העליון מבטל כתב התחתון, לא מיקרי ע"י ההעברה כתיבה שלא כסדרן, כיון שאין כתוב כי אם מעביר, ונשאר כתב התחתון ממילא".

מאידך לענין שעוה שנשטפה על הקלף, נחלקו הפוסקים. בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ד) מדמה לזרק עפרות זהב, וכתב: "פסול גמור האי זה קודם שהסיר השעוה. דכיון שהשעוה מדובק היטב, מבטל כתב התחתון. וגדולה מזו מצינו בש"ס דגיטין פ"ב דף י"ט, דכתב על גבי כתב, העליון מבטל התחתון להחמיר. ומהאי טעמא כתב הנמוק"י פרק הבונה, על הא דתניא - כתב האזכרות בזהב, כלומר שזרק זהב על כתב השמות שנכתבו בדיו, אפ"ה פסול, דס"ל כתב העליון כתב, ומבטל התחתון, עכ"ל. וכתב הב"י בא"ח סי' ל"ב וז"ל, ונ"ל דהיינו דוקא כשאינו יכול להעביר את הזהב, אבל אם יכול להעבירו יעבירו, וישאר כתב התחתון. מיהו באזכרות נראה דאסור להעבירו, משום דהוי כמוחק את השם. ולפ"ז משום הכי נקט אזכרות, עכ"ל. וכן פסק שם בשו"ע סעיף ג' וכן ב"ד סי' רע"ו סעיף ה' ובש"כ שם ס"ק ו"ו. הרי אף דכתיבה כתקנה, ועדיין ניכר הכתב, אפ"ה פסולה כל שלא הוסר העליון, וכל שכן השעוה שמדובק היטב ואינו ניכר הכתב כלל, שמבטל כתב התחתון, ופסול עד שיסירה". וכן דקדק בשו"ת רעק"א (מהדו"ת סי' י"א) מדברי המג"א (סי' ל"ב ס"ק כ"ג).

אבל הבאר היטב (סי' קמ"ג ס"ק ט) הביא מבאה"ט הקדמון להכשיר, וכ"כ במור וקציעה (סי' ל"ב למג"א הנ"ל), וכ"כ המ"ב (בבה"ל סי' ל"ב ס"ק י"ז ובמ"ב סי' שמ ס"ק י') בשם הפמ"ג.

ויש לעיין, לדעת הסוברים שאם נטפה שעוה על אותיות של ספר תורה וכיסתה אותן, הספר נשאר בכשרותו, מאי שנא מזרק עפרות זהב על האותיות, שהספר פסול עד שיסיר את הזהב.

ויש לחלק, שהשעוה אינה מתבטלת לקלף, כיון שנשטפה דרך מקרה, ולכן אינה נחשבת אלא למכסה על גבי האותיות, והאותיות רק מוסתרות על ידה, משא"כ עפרות זהב, שזרק על האותיות כדי ליפותן, בטלות לאות, ולכן נחשב כתב על גבי כתב ופסול.

מעתה יש להסתפק בנ"ד, אם מה שאי אפשר לקרוא את האותיות כראוי, בגלל האותיות שאחורי הקלף, פוסל את המזוזה, שהרי אותיות אלו הן חלק מגוף המזוזה, ולכן אי אפשר לדמותן לשעוה, שאינה אלא מכסה, ולא חלק מהקלף, או שסו"ס כיון שאין אותיות אלו בטלות לאות עצמה, כמו עפרות זהב, אלא רק לקלף, אין הן פוסלות את המזוזה.

המשך בעמוד ד'

שו"ת ערוכות בקצרה

הכרעות ברורות ותשובות קצרות שנתקבלו ונשמעו מפי מורינו הגאב"ד שליט"א בקו בית ההוראה

קילף וקצץ פירות לסלט פירות כליל שבת הסעודה, לצורך סעודת היום. האם בדיעבד הסלט מותר באכילה?
הסלט נאסר משום מעשה שבת, כיון שעבר על איסור טוחן בקציצת הפירות, ואיסור בורר בקילוף. ואף שלענין טוחן היה מקום לצדד להתיר עכ"פ בדיעבד, אם לא קצץ את הפירות דק דק, כיון שהאיסור הוא רק לחתוך דק דק, ו"שיעור דקותן לא נודע לנו" (יראים, הו"ד בבה"ל שכ"א י"ב), מכל מקום יש לאסור משום בורר. ונראה, שאין להקל מכה שיטת רבינו ירוחם (הו"ד בב"י שם), שאם בורר לאחר סעודת הבוקר לסעודה שלישית, נחשב ברירה לאלתר, כי משמע שם שלברור מלילה ליום חמור יותר.

חיממו במחבת פסטה יחד עם שניצל, והפסטה ננעה בשניצל. האם מי שאכל את הפסטה, צריך להמתין שש שעות כדי לאכול מאכלי חלב?
לא צריך. אף שהרמ"א (יו"ד סי' פ"ט סעי' ג') כתב שנהגו להחמיר שלא לאכול גבינה אחר תבשיל בשר, כמו אחר בשר עצמו, ואין לשנות ולפרוץ גדר, נראה שהמנהג הוא דווקא כשבישלו את התבשיל יחד עם הבשר, כדי שיקבל טעם מהבשר, כפי שמבשלים מרק בשר עם ירקות, או נידד בשר עם תפוח"א, ולא כשרק חיממו את מאכל הפרווע בכלי אחד עם הבשר.

האם עטיפת ספרי קודש עם צריכה גניזה?
אם עטפו את הספר רק כדי לשמור עליו, שלא ינוק, העטיפה אינה צריכה גניזה, כי היא אינה תשמיש לספר עצמו, שהוא גוף קדושה, אלא לכריכת הספר, שהיא רק תשמיש קדושה, וממילא נחשבת 'תשמיש דתשמיש קדושה', שאין צורך לגנוז אותו. אבל אם עטפו את הספר כדי לנאותו, העטיפה צריכה גניזה, כי באופן זה גם תשמיש דתשמיש קדושה טעון גניזה (ע"פ מ"ב סי' קנ"ד ס"ק ט').

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-805500

משיבים בהלכה

הרב הגאון מאיר ליבוביץ שליט"א
מרבני בית ההוראה
מו"ץ בק"ק דו"קוב ויוניץ ב"ב

דחיסת האשפה בתוך הפח בשבת

שאלה פה

כאשר פח האשפה בבית מתמלא, בכדי לפנות מקום לתכולה נוספת, אני רגיל לדחוס את האשפה פנימה, ע"י 'דחיסה' באמצעות הרגל. האם גם בשבת מותר לעשות כך, או שיש בכך בעיה הלכתית?

תשובה פה

בנידון זה יש לדון, הן מצד 'טלטול מוקצה', והן מצד שמוא יישוב כלים הנמצאים בפח האשפה, וכמו שנבאר.

טלטול מוקצה

תחילה יש לדון מה דין תכולת פח האשפה. שאם יש בו רק קליפות ועצמות וכדו', האשפה היא מוקצה מחמת גופה, שהרי אינה ראויה לכלום. אמנם בדרך כלל מכילים פחי האשפה גם שאריות אוכל, נירות ועיתונים, שקיות וכלים חד פעמיים, ויתכן שאינם מוקצה [לגבי שאריות אוכל הראויות עדיין לאחריהם, עיין במשנ"ב סימן ש"ח ס"ק ק"ד]. ויש לציין, שבדרך כלל רוב המאכלים הנזרקים, הם עדיין בגדר ראויים לבני אדם. וכן שקיות וכלים חד-פעמיים שעדיין ראויים לשימוש חוזר, אינם מוקצים, ואפילו כבר נזרקו לאשפה, שם סקנ"א]. והטעם בזה, מפני שהשלתם לאשפה אינה נובעת מחמת גריעת ההשתמשות בהם, אלא מחמת שיש ריבוי כלים מסוג זה (עיין 'הלכה ערוכה' מוקצה פ"ה עמוד ע"ח, ובחוט שני ח"ג פנ"א ס"א). ונמצא שהדורס ברגליו את סוג הפסולת הזאת, אין בכך חשש טלטול מוקצה.

אמנם יש שכתבו, שכלים חד-פעמיים שנזרקו הם מוקצים, משום שכל מה שהושלך לאשפה, בטל ממנו שם כלי, ואף שכלי שלם אף כשהוא באשפה לא בטל ממנו שם כלי, מפני שבטלה דעתו אצל כל אדם (משנ"ב שם), מכל מקום, בזמננו שהמציאות היא שכולם זורקים לאשפה את הכלים החד פעמיים לאחר שימושם, נמצא שדעת כל אדם, לבטל ממנו שם כלי לאחר השימוש (מאור השבת ח"ב, מכת"י הגרשו"א מכתב כ"ד, ז'). וכמו"כ שירי מאכל שנזרקו, אף שראויים עדיין לאכילת אדם, הרי נמאסים לגמרי, ובדרך כלל אין מוציאים אותם מהאשפה, וא"כ מקצה דעתו מהם, ובטל מהם שם אוכל, ואסורים בטלטול (שש"כ פ"ב הערה צ"א).

אך בכל אופן, יש להתיר לדחוק את האשפה ברגליו, מצד היתר טלטול בגופו (סימן ש"א ס"ח). ובגדר היתר זה נחלקו גדולי הפוסקים: התוספת שבת (סימן ש"א סקנ"ט) ביאר, שטעם ההיתר הוא משום שזה שינוי מדרג הטלטול הרגיל, ואין הדרך לטלטל באופן כזה. אמנם בשו"ע הרב (סימן רס"ו ס"ט) מבואר להדיא, שאפילו טלטול בכיסו, נחשב לטלטול בגופו, ואע"פ שזהו דרך טלטולו, משום שאסרו רק טלטול בידיים (וע"ע חו"א סימן מ"ז ב"ב, ובמשנ"ב סימן ש"ח סקנ"ג).

והנה לשיטת השו"ע הרב, פשוט שמותר לדחוס את האשפה ברגליו, היות שאין זה טלטול בידי, אמנם אף לשיטת התוספת שבת, יש לדון אם טלטול כעין זה נחשב 'דרכו בכך', ומסתבר שאינו בגדר דרכו בכך, כיון שעושים כן רק כשיש צורך בעוד מקום.

עוד יש לצדד להתיר, באופן שאין לו מקום אחר להניח עוד פסולת, ואם נאסור עליו לדחוס את האשפה פנימה, יצטרך לייחד שקית אחרת לאשפה חדשה, נמצא שבוה שדוחס את האשפה פנימה, הוא מטלטל מוקצה לצורך מניעת גרף של רעי. והנה חז"ל התירו לטלטל ולהוציא גרף של רעי (שם סל"ד). ויש לדון, אם ההיתר הוא רק בטלטול הגרף עצמו, או שהתירו טלטול כל מוקצה, לצורך מניעת גרף של רעי, ועיין בשלחן שלמה (סימן ש"ח סקע"א) שמצדד להתיר. ויש להדגיש, שההיתר בזה, הוא רק אם הפסולת החדשה אכן מוגדרת כגרף של רעי.

איסור סתירה בכלים

לגבי דחיסת האשפה ברגליו, יש לדון עוד, שהרי בדרך כלל יש בה כלים חד-פעמיים, וע"י דחיסת האשפה, הוא גורם לשבירתם, וא"כ יש בזה חשש איסור סתירת כלים בשבת (מאור השבת ח"ד, מכת"י הגר"י פישר אות כ"ה). ומובן שהדין שייך רק לדעת הסוברים, שאף לאחר גמר שימושם, עדיין יש עליהם שם כלי, כמשנ"ל לעיל. אבל לדעת הסוברים, שלאחר גמר תשימם, בטל מהם שם כלי, לא שייך לדון בזה מצד איסור סותר, ויל"ע בזה).

ויש לצדד להתיר, מחמת שדומים ל'מוסתקי', שהוא כלי גרוע, ואין בו איסור סותר (סימן ש"ד ס"א). ויש שדנו לגבי הכלים החד-פעמיים, אם דינם ככלים גמורים, או כמוסתקי, ועיין בשמירת שבת כהלכתה (פ"ב הערה י) שהביא בשם הגרשו"א זצ"ל, שדינם כ'מוסתקי'. עוד יתכן, שדומים ל'חותלות של תמרים', שאין בהם איסור סותר (שם ס"ח), הן לפי ביאור השו"ע הרב (סי"ד), שלדבריו הגדר בזה כל שהוא 'כלי גרוע וחלוש', והן כפי שביארו האחרונים, שהגדר בהיתר 'חותלות' הוא, כלים שמשמשים בהם רק פעם אחת, עד שנוטלים מהם המאכל, ואח"כ משליכים אותם לאשפה, ולכן אין לזה חשיבות כלי (תהלה לודד סק"ג, קצות השולחן סימן קי"ט ס"א, וע"ע בפמ"ג א"א סק"ד), ומסתבר שגם כלים חד-פעמיים נכללים בהיתר זה.

ואף שאפשר לחלק, ולדחות את הדימוי למוסתקי או לחותלות, משום שהכלים האלו, הם כלים חשובים בעצמותם, רק שנזרקים לאשפה מחמת שאין צורך בהם וכדומה, מ"מ עדיין יש להתיר לדחוסם, אף שיש חשש שיישברו, שהרי בכל אופן האיסור רק מדרבנן, משום שהיא סתירה שלא על מנת לבנות, ובעצם הוא 'מקלקל' (משנ"ב שם סק"ג), ואף באופן שזה 'פסיק רישא' לשבירת הכלים, נחלקו הפוסקים אם יש להתיר פסיק רישא באיסור דרבנן. השו"ע (שם ס"א) מתיר בזה עפ"י התרומת הדשן, והרמ"א אוסר, ועי"ש במשנ"ב (סק"א) שכתב, שאם יש עוד כמה צירופים, יש להתיר.

נמצא שבנידון דין, שהוא 'פסיק רישא דלא איכפת ליה' (עיין סימן ש"כ ס"ח, ובמה"ל ד"ה דלא), ויתכן גם שאין זה 'פסיק רישא' שהכלים יישרו, שהרי לפעמים הם רק נדחסים היטב, אבל לא נשברים, וא"כ אין זה אלא 'ספק פסיק רישא', בדרבנן בוודאי יש לסמוך להקל (בה"ל סימן שט"ו ד"ה לכו).

הלכה למעשה: מותר לדחוס ברגליו, את האשפה שהתמלאה, ובפרט אם ע"י דחיסתו מרוויח שלא יצטרך לפתוח שקית אשפה חדשה. וכן אין לחשוש לאיסור מצד שבירת הכלים.

הרב הגאון יוסף צבי עקשטיין שליט"א
דומ"ץ בבית ההוראה
ור"מ בבית להוראה דחסידי גור בני ברק

איסור שמיעת כלי זמר בימינו

לרגל ימי בין המצרים, נעסוק באיסור שמיעת זמר, שנגזר לאחר חורבן בית המקדש, ונבאר את אופני ההיתר.

מקור האיסור

איתא בגמרא גיטין (י): "שלחו ליה למר עוקבא, זמרא מנא לן דאסיר", שירטט וכתב להו, אל תשמח ישראל אל גיל כעמים (הושע ט, א). ומקשה הגמרא, מדוע לא הביא מקור לזה מהפסוק, 'בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותיו' (ישעיהו כד, ט), ותירצו שהביא הפסוק מהושע, כדי ללמוד איסור גם לשיר בפה, ולא רק בכלי. ובמסכת סוטה (מ"ח), שנינו, "משבטלה סנהדרין, בטל השיר בבית המשתאות, שנאמר בשיר לא ישתו יין". סוגיות אלו, הן המקור לאיסור זמר לאחר החורבן, שנאסר הן בכלי שיר והן בפה.

גדרי האיסור

ממשמעות הפסוק בישיעיהו נראה, שהאיסור הוא דווקא לשיר 'על היין', ומאידך, משמעות הגמרא בגיטין, שהאיסור קיים בכל אופן. ברמב"ם (פ"ה מתעניות הי"ד) מבואר, שבכלי שיר אסור אפילו שלא בבית המשתה, ואפילו למי שאינו רגיל בכך, ואילו שירה בפה אסורה רק על היין, וכן פסק בשו"ע (או"ח סימן תק"ס ס"ג). אך דעת רש"י (גיטין שם ד"ה זמרא, ועי"ש גם בתוס'), שאין חילוק בין זמר בפה או בכלי, והאיסור הוא רק בבית המשתה, או כשרגיל לכך באופן קבוע, אבל שלא בבית המשתה מותר באופן ארעי, וכן פסק הרמ"א שם, וביאר האגרות משה (או"ח ח"א קס"ו), שרק באופנים אלו, שמיעת הנגינה היא עונג גדול, ואסרו רק בזה.

והנה בטור (או"ח שם) הביא את דברי הרמב"ם הנ"ל, ושוב הביא מש"כ הרמב"ם בתשובה (סימן ש"ט), שאין חילוק בין נגינה בכלי שיר לבין שירה בפה, וכן אין חילוק אם הנגינה והשירה הם במשתה היין או לא, ולא חילק בין קביעות לארעי, אלא אסרו את השירה והנגינה לעולם. וכן האריך הב"ח (שם) להוכיח מסוגיות הגמרא, וכן נקט המג"א לדינא, וכמ"ש במאמר מרדכי (סק"ב).

הלכה למעשה

במשנה ברורה (שם סק"ג) משמע שנקט כדברי הב"ח. אמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סס"ט) כתב, שהעיקר לדינא כשיטת הרמ"א, לגבי שירה בכלי או בפה, שאינם אסורים אלא באחד משני התנאים הנ"ל, בית המשתה, או בדרך קביעות (כגון להירדם או להתעורר באופן קבוע ע"י שמיעת נגינים, כדרך המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר). וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סל"ג), שאין לפקפק ולהרהר כלל על מה שבני

ישראל יוצאים ביד רמ"א, וכ"כ בשו"ת כפי אהרן (ס"ג) שנהגו היתר בזה, וע"ע בשו"ת אג"מ (שם) מה שכתב בזה, ומ"מ כתבו שבעל נפש יחמיר על עצמו כשיטת הב"ח.

♦ גדר בית המשתה ♦

בהגהות הרמ"א על המרדכי (ריש גיטין סימן ש"ד) כתב, שזה דוקא כשקובעים את עצמם לשתית יין בלבד. אבל כשקבעו עצמם לסעודה, ושותים יין בתוך אכילתם, אין זה בגדר בית המשתה. וביאר בשו"ת יחזקאל דעת (ה"א סמ"ה), לפי שבמשתה יין בלא אכילה, יש שכרות והוללות וקלות ראש, אבל יין שבתוך המזון אינו משכר (ירושלמי פסחים פ"י ה"ו). וכן נראה, שהמתאספים לשתות שאר משקאות חריפים, ולא יין, אין זה בגדר בית המשתה.

♦ גדר רגיל בכך ♦

הרגיל לשמוע שירים בזמן קבוע, וכגון כשהולך לישון, או בשעה קבועה ביום, או הרגיל כן בסעודתו, (שו"ת שבט הלוי ח"ו נ"ח, ושו"ת דברי יציב ח"ב רמ"ו, וע"ע בשו"ת או נדברו ח"ה נ"ח). וע"ע בשבט הלוי שם, שגם המחזיק כלי שיר בביתו, ודרכו להשתמש בהם, דינו כרגיל בכך, אף שאין לו קביעות לזמן מסוים. וכן דעתו שגם שירים מוקלטים בכלל האיסור (ח"ב נ"ו, ח"ו ס"ט, ח"ה קכ"ז), וכ"כ בשו"ת אג"מ (שם) ועוד, ודלא כמו שכתב בשו"ת חלקת יעקב (ה"א ס"ב), שהגזירה לא חלה על כלי שיר אלו, שלא היו בשעת הגזירה.

לפי זה נמצא, שאין להשתמש בשעון המעורר ע"י נגינה או קלטת, שהוא בכלל רגיל לעמוד בכלי שיר (הליכות שלמה (תפילה פ"ג סי"ח). אמנם יש שהקילו באופן שמבכה את השעון תיכף כשמתעורר, ואינו ממשיך לשמוע את הצלילים לשם תענוג (הליכות והנהגות מהרש"א, בין המצרים עמוד כ"ד).

♦ אופני היתר ♦

א. בשו"ע (שם) כתב: "וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות, או שיר של הודאה וזכרון חסדי הקב"ה, על היין" (ועיין בזה בדברי המודות ברכות פ"ה סק"ה, ובמגניד משנה פ"ה מתעניות ה"ד). אמנם לא נתבאר, אם ההיתר בזה הוא רק בפה, או גם בכלי שיר, וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סס"ט), שגם בכלי שיר מותר.

ב. הרמ"א (שם) כתב, "לצורך מצוה, כגון בבית התן וכלה, הכל שרי". וביאר הט"ז (סק"ה) שההיתר בזה הוא בין בפה ובין בכלי. וה"ה בכל ימי השבע ברכות (וכמ"ש ביש"ש גיטין פ"א ס"ו), וכן העלה בשו"ת להורות נתן (ח"י סמ"ט), או בכל סעודת מצוה (אגרות משה שם).

ג. בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סק"ה) כתב, שהמכיר בעצמו לפי טבעו ומגו, שנוקק לנגן או לשיר שירי שמחה, כדי להפיג את עצבותו, הרי זה נחשב כצורך מצוה ומותר. וכתב בשו"ת שבט הלוי (שם) לגבי המקילים, שאפילו המדקדקים במצוות מקילים באיסור זה, שיש ללמד עליהם זכות, כי פעמים הרבה עושים להפיג עצבותם.

ד. מי שאינו מתכוון כלל לשמיעת הזמר, כגון המצוץ בומננו בצלצולי הטלפון הנייד, לא נכלל באיסור.

♦ לימוד נגינה לילדים ♦

בשו"ת מהר"ם שיק (י"ד ס"ו סמ"ח), עורר, שאין היתר ללמד נגינה לילדים, כשאין זה לצורך פרנסתם, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (שם). ויש שכתבו, שלפי דעת הרמ"א, שרק ברגיל או בבית המשתה אסור, פשוט שיש להתיר כהאי גוונא (ציץ אליעזר חט"ז ל"ג, אגרות משה או"ח ח"ג פ"ז, ותשובות והנהגות ח"א ש"ג). אך מותר לעסוק בלימודי נגינה לצורך מצוה (אשל אברהם תניא תק"ס), וכן לצורך פרנסה מותר. וקשה להורות בזה הוראה כללית, כי יש לפעמים שעל ידי לימוד הנגינה צומחת תועלת רוחנית כללית לילד וכדומה, שאז ודאי יש להתיר (תשובות והנהגות שם).

מצוי בתלמוד-התורה, שמשמיעים שירה ונגינה כדי להודיע על סיום ההפסקה וכדומה, וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א ב), שהיות והוא דבר קבוע, יש לאסור גם לפי דעת הרמ"א, ורק בהשמעת פסוקים מעוררים, דרך נגינה של תפילה, אפשר להתיר. אך יש שהקילו בזה, כי אין המטרה בהשמעת השירה להרבות שמחה, אלא להודיע לתלמידים על סדרי לימודיהם, והשמעת השירה נשמעת רק לזמן קצוב, כפי הנצרך לזה.

הרב הגאון מרדכי שוורץ שליט"א
דומ"ץ בבית ההוראה
ראש כולל בק"ק צאנז בני ברק

מצוות תלמוד תורה, כשלומד בלא הבנה

שאלה

מידי יום אני משתתף בשיעור תורני, אך לא תמיד אני מצליח להבין את הנאמר, האם אני מקיים בזה את המצוה ללמוד תורה?

תשובה

א. על המובא בשולחן ערוך, שהטעם לאמירת פרק 'איזהו מקומן' בשחרית, הוא כדי

ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא (שו"ע או"ח סימן ו), כתב המגן-אברהם (סק"ג), "נראה לי, דוקא בזמניהם ... אבל עכשיו שאין מבינים, צריכים ללמוד להבין ... אבל אם אומר המשנה ואינו מבין, אינו נקרא לימוד, לכן צריכים ללמוד הפירוש". וכן פסק במשנה ברורה (סק"ב).

והנה בשו"ע הרב (הלכות תלמוד תורה פ"ב סי"ב-ג') חילק בין תורה שבכתב לתורה שבעל-פה, שבתורה שבכתב מקיים את המצוה, אפילו אם אינו מבין את פירוש המילות, אך לימוד תורה שבעל-פה בלא הבנה, אינו נחשב כלל ללימוד (וכך יש לדייק בלשונו של המג"א הנ"ל, שכתב כן רק לגבי 'האומר המשנה ואינו מבין'). וכתב, שמטעם זה גם עמי הארץ מברכים ברכת התורה בשחרית, וכן כשעולים לתורה, משום שמקיימים מצות 'ולמדתם אותם', ע"י אמירת פסוקי ברכת כהנים, לאחר ברכות התורה, אף שאינם מבינים את הפסוקים. ולפי זה נמצא, שעם-הארץ אינו יכול לברך ברכת התורה, אם אינו אומר פסוקים אלו, וכן כתב בחידושי ר' מנחם זעמבא (סימן ז"א), בשם הר"י מגיאש.

ובשו"ת דברי יציב (ליקוטים סימן כ"א) תמה, מנין המקור לחלק בין תורה שבכתב לתורה שבעל-פה, שלכאורה, "אם גדר לימוד התורה הוא דוקא כשמבין, מהיכי תיתי שבמקרא יוצא מצות 'ולמדתם', גם בקריאה בלא הבנה". אכן בשו"ת ארץ צבי (סימן ו) ביאר, שהיות וכל מהות התורה שבעל-פה, היא כדי לכבד את התורה שבכתב, לכן כשאנו מבין את מה שלומד, אינו נחשב לימוד כלל.

[ב. ידועה קושית הבית אפרים (או"ח סימן ס"ח), על מה ששינו במסכת מגילה (ג), 'מבטלים תלמוד תורה מפני מקרא מגילה', איזה ביטול תורה יש בזה, הרי עצם קריאתה הוא לימוד התורה. ומובא לתרץ בשם מהר"ל דיסקין, שהרי חז"ל אמרו על הפסוק 'האחשרתני בני הרמכים', שאין אנו מבינים את פירושו (מגילה יח), ונמצא שקריאת פסוק זה היא ביטול תורה, וזו כוונת המאמר 'מבטלים תלמוד תורה מפני מקרא מגילה' (וכן מובא לתרץ בתורת רבינו ירוחם, סימן ל). אך לפי הנ"ל, צ"ע על תירוץ זה, שהרי מגילת אסתר היא חלק מהתורה שבכתב, ובה הרי כתבו הפוסקים, שאף כשאנו מבין נחשב כלימוד, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא. ותירץ בשו"ת להורות נתן (ח"י סימן נ"ח), שמגילת אסתר היא כתורה שבע"פ, כמבואר ברש"י (מגילה ז. ד"ה הוא דאמר כו' יהושע), שמותר לגרוס את המגילה בעל פה, ולא ניתנה להיכתב, ואתי שפיר].

ג. לכאורה יש להוכיח, שגם בלימוד תורה שבכתב בלא הבנה, אינו מקיים מצות תלמוד תורה, שבאו"ח סימן מ"ז כתבו הט"ז (סק"ה) והמג"א (סק"א), לגבי חיוב ברכת התורה על 'כתיבה', שזה שייך דוקא כשכותב בדרך לימודו, ומבין מה שהוא כותב, אבל 'סופר המעתיק' שאינו מבקש להבין מה שכותב, אינו צריך לברך, משום שאין זה לימוד, וכל שכן אם כותב איזה פסוק באגרת הרשות לדבר צחות, כיון שאינו מתכוון ללמוד (הובא להלכה במשנ"ב סק"ד).

אך באמת נראה, שכוונת דבריהם שאינו מברך על כתיבה זו, אינה משום שהכתיבה היא לימוד בלא הבנה, אלא משום שאין כוונתו לקיים מצות תלמוד תורה. ויבואר ע"פ דברי האגלי ט"ל בהקדמתו הידועה, שהנהגה מלימוד התורה, היא חלק מהמצוה, ולכן מקיימים מצות תלמוד תורה אף בלא כונה. והוכיח כן גם מהכרעת הרמב"ם לגבי 'כפאיו ואכל מצה', שיצא ידי חובה, ואף שקיימא לן 'מצוות צריכות כוונה', כ"מ פירש הר"ן, דשאני התם שנהנה באכילתו, ואיתא בגמרא (כריתות יט). 'המתעסק בחלבים ועריות חיוב, שכן נהנה'. ולפי זה יש לומר, שאף אם עוסק בתורה מחמת צורך אחר, או אינו לומד רק 'לשמה', אלא גם כדי לקבל מלגה וכיו"ב, מ"מ מקיים בזה מצות תלמוד תורה, שהרי נהנה מלימודו, והנהגה היא חלק מהמצוה, אבל אם אינו מבין מה שלומד, נמצא שאינו נהנה, ושוב אינו מקיים מצות תלמוד תורה, שהרי מצוות צריכות כוונה.

ויש להסמיק לכך את דברי החיד"א (מראית עין ע"ז ט). שמה שאין מקיימים מצות תלמוד תורה בלא הבנה, היינו כשאנו משתדל להבין, אך אם משתדל להבין, הרי הוא מקיים את המצוה, אף על פי שלא הבין, עיי"ש.

ד. יש לציין שמצאנו גדולי עולם שכתבו, שמקיימים את מצות לימוד התורה גם בלא הבנה. בשו"ת מהר"ל (החדשות סימן מ"ה, ב) כתב, לגבי נשים שמברכות ברכת התורה, שיכולות לברך אף על פי שאינם מבינות, 'משום דליגרוס איניש אף על פי שלא ידע מאי קאמר' (ע"ז ט). ובמהר"ל (גבורות ה' פרק ס"ב) כתב, שהטעם שאין מברכים על מצות 'סיפור יציאת מצרים' בליל הסדר, משום שעיקר ההודאה בסיפור יציאת מצרים היא בלב, ולא שייך לברך על זה, מה שאין כן 'בתלמוד תורה, אנו מברכין לעסוק בדברי תורה', שכל עסק שיש בו בתלמוד תורה הוא המצוה, אף על גב שאינו מבין מה שאמר, רק שגורם כך ואינו מבין הוי נמי מצוה, לכן הברכה לעסוק בדברי תורה".

עלה בידינו: העוסק בתורה ישתדל להבין מה שלומד. אלא שבתורה שבכתב, מקיים מצות תלמוד תורה, גם כשגורס בלא הבנה, ואילו בלימוד תורה שבעל-פה בלא הבנה, דעת הרבה פוסקים שאינו נחשב כלימוד תורה. אך כשמשתדל להבין, ונהנה מלימודו, בוודאי יש לסמוך שמקיים בזה מצות 'ולמדתם אותם'.

קו ה'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-805500

תשובה ערוכה

// המשך

סתר בנייר עם חלב שנחלב ולא נתבשל עדיין, ונבלע בנייר ואין רישומו ניכר, וכשבא

לחברו נותן אותו אצל האש ושלהבת ומתחמם, וניכר הכתב ההוא (עיין בירושלמי כעין זה), אם עשה כן בשבת, י"ל דחיוב הטאת ליכא, ומ"מ מדרבנן אסור דדמי לכותב. וכל שכן במקום שיר סולדת בו, י"ל אפילו נייר חלק בלא משקה יש בו לחלוחית מים... וחצי שיעור אסור מן התורה, אם אין בו שיעור משקין בבישול".

מדברי הפמ"ג עולה, שהאדם שעושה פעולה שעל ידה ניתן לראות את הכתב, עובר רק אסור דרבנן (דהו ודאי שכוונתו על השני, שהרי כתב שאם מתחמם בחום שהיד סולדת בו, חייב גם על חומים הנייר משום מבשל). ולכאורה דבריו הם היפך הירושלמי, שכתב שהשני חייב משום כותב.

מבאר בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' ר"ל): "אפילו אם נאמר שהעמדה אצל האש לאו גרמא הוא, אלא מעשה בידים, שהוא עושה להבליט את הכתב, מ"מ דעת הפמ"ג לפוטרו, משום שכתב שאינו ניכר לפי שעה, לא בטל מתורת כתב, כיון שיש לו תקנה שיהא נקרא ככתבו. והיא הנותנת, דמכיון דלא נתבטל ממנו תורת כתב, א"כ לא שייך לחייבו על ההעמדה מטעם כותב, שהרי באמת גם קודם ההעמדה, נמי כבר היה נחשב לכתב גמור, ולכן בהעמדה אין זה כתב חדש, דהא כבר כתוב ועומד הוא.

... ואעפ"י שבירושלמי שם מבואר, שגם על השפיכת דיו אח"כ והוא מפליט את האותיות חייב משום כותב, היינו משום ששופך אח"כ דיו, והוי ככתיבה שניה, כמו דיו ע"ג סיקרא. משא"כ בנידון של הפמ"ג, שאינו מוסיף דיו חדש, אלא שע"י פעולת האש עושה את הכתב הראשון שיפלטו האותיות, ואין זה כתב חדש, אלא מפליט את הכתב הראשון שהוא כתוב ועומד. אולם ברש"י גיטין (י"ט ע"ב), הובא לעיל) מבואר שכתב שאינו ניכר אעפ"י שיש לו תקנה אינו נקרא כתב... אלא שגם לענין זה יש לחלק, בין כתב שאינו ניכר, שאין לו תקנה אלא ע"י הוספת חומר חדש (כההיא דגיטין, בכתבו במי מילין, שנפלט רק ע"י מיה דנרא, שהוא צבע שמעבירים עליו, וכפירש"י שם), דאז אינו משוי לכתב הראשון לכתב, רק החומר שהוא מוסיף נחשב לכתב חדש, ובין הנידון של הפמ"ג, שיש תקנה לפליטת האותיות של הכתב הראשון בלי הוספת כל חומר חדש, אלא ע"י פעולת האש בלבד, שאז פעולת האש משוי ליה לכתבת הראשון לכתב, וכתוב ועומד הוא." למדנו מדברי הפמ"ג וההר צבי, שאפילו כתב שאי אפשר לקרוא אותו, נחשב כתב, אם אין צורך להוסיף לדיו חומר נוסף, אלא רק לחמם את הנייר, כדי שאפשר יהיה לקרוא את הכתוב. ואם כן ה"ה בני"ד, שהיתה אפשרות להסיר את השמן, לא התבטל הכתב, אף שא"א היה לקרוא אותו, והמזווה כשרה לאחר שהסירו את השמן.

ויש לצדד יותר, שאף אם היו מוחקים את האותיות שאחורי המזווה, וע"י זה היה אפשר לקרוא את הכתב כראוי, היתה המזווה כשרה מטעם הנ"ל, כיון שהכתב קיים, ולא צריך להוסיף שום חומר לדיו, נחשב שהכתב קיים, ותל"מ.

♦ אם לאחר שהסיר את השמן, חזרה המזווה לכשרותה ♦

ואם נאמר שהמזווה פסולה כמות שהיא, כיון שא"א לקרוא את האותיות כראוי, יל"ע אם כשהסיר את השמן, חזרה המזווה לכשרותה, כמו כשהעביר את העפרות זהב, שהתפילין כשרות, ולא נפסלו משום חק תוכות או שלא כסדרן, אף שחזרו לכשרותן שלא ע"י כתיבה, או דנידון דידן חמור יותר. דשאני בורק עפרות זהב, שהאות נשארה כמות שהיא מתחת לזהב. אבל נדון דידן, שאי אפשר כלל לקרוא את האות, אולי יש לדמותו למה שכתב בשו"ע (אבהע"ז סי' קכ"ה סעי' ח') לענין גט: "אם נפלה טפת דיו (בתוך האות) ואינה ניכרת, אינו יכול להעביר הדיו ולתקן האות, דהוה ליה חק תוכות". וכ"כ במ"ב (סי' ל"ב ס"ק ס"ה) לענין סת"ם, ע"פ הט"ז (באבהע"ז שם ס"ק ט'): "ואפילו אם הטפה לח עדיין והאות כבר נתייבש, לא אמרינן שהיא ככסוי בעלמא על האות, כיון שעכ"פ נפסל צורת האות קודם התיקון".

♦ ראייה להכשיר את המזווה ♦

ונראה לענ"ד ראייה מדברי הפמ"ג, להכשיר את המזווה לאחר שהסירו את השמן, אף שאי אפשר היה מקודם לקרוא את האותיות, מחמת האותיות שאחורי הקלף. דהנה איתא בגיטין (דף יט ע"ב): "אמר שמואל, נתן לה נייר חלק ואמר לה הרי זה גיטך, מגורשת, חיישינן שמא במי מילין כתבו (שנספגים לתוך הנייר לאחר הכתיבה ואינם נראים)... כ"כ קאמר שמואל דבדקנין ליה במייה דנרא (פירש"י, בדקניא ליה לנייר במייה דנרא, צבע שקורין פוילי, ומעבירים מי הצבע עליו, ופולט אותיות שבלע ונראות), אי פליט פליט, ואי לא פליט לאו כלום הוא". ומקשה הגמ': "וכי פליט מאי הוי, השתא הוא דפליט", פירש"י: "וכשהיו בלועות לא היה כתב". למדנו מדברי רש"י, שכתב שאי אפשר לראותו אינו נחשב לכתב.

ובירושלמי (שבת פ"ב ה"ד) מצינו: "אמר רבי חייה בר בא, אילין בני מדינחא ערומין סגין (אלו בני מדינחא, ערומים הרבה). כד חד מינהון בעי משלחה מילה מסטריקון לחבריה (כאשר אחד מהם רוצה לשלוח דבר סתר לחבירו), הוא כתב במי מילין (הוא כותבו במי מילין שאינם נראים בלא תוספת חומרים אחרים), וההו דמקבל כתבייא (ואותו שמקבל הכתב), הוא שופך דיו שאין בה עפץ, והוא קולט מקום הכתב. עשה כן בשבת מהו, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש תרווייהון אמרין (שזה ששינוי

שהכותב כתב על גבי כתב פטור), והוא שכתב דיו על גבי דיו וסיקרא על גבי סיקרא (שלא הוסיף כלום על הכתב הראשון). אבל אם כתב דיו על גבי סיקרא וסיקרא על גבי דיו חייב".

מדברי הירושלמי עולה, שיש לחייב משום כותב, את אותו אדם שהפך את הכתב לכתב שניתן לראותו, אף שהאותיות היו כבר כתובות בנייר מקודם, ומוכח מזה, שלפני כן לא היה נחשב לכתב.

והנה הפמ"ג (במש"ז אור"ח סי' ש"מ סוף ס"ק ג') כתב: "ואותן הכותבים דבר

הגליון הבא יצא אי"ה לאור בפר' שופטים - כי תצא

שעות קבלת קהל בבית ההוראה
ע"י הגאב"ד שליט"א

8:30-8:45 בבית הכנסת קהל חסידים

רח' הרב לוי 1 שיכון ה' ב"ב

(לשאלות קצרות בלבד)

13:00-13:45 בבית הכנסת מאקאווא רבנו תם 8 ב"ב

ביום ר' בין השעות 11:00-10:30

19:30-21:00 בבית הכנסת אנטוניא הושע 9 ב"ב

שיעורים הנמסרים

מפי מורינו הגאב"ד שליט"א

יום שני בשעה 21:15

בבית המדרש קאמרנא רחוב דבורה הנביאה 14

בהלכות כשרות והידור התפילין

יום שישי בשעה 9:30 בבית המדרש אש קודש רח' רש"י 8

הלכות השבת אבידה

שב"ק אהר"צ | בביהכ"ס קהל חסידים רח' הרב לוי 1 שיכון ה'

שעה ו-10 דק' לפני זמן הדלקה"נ

בענין חשמל ומכשירי חשמל בשבת

ניתן להאזין לשיעורי הגאב"ד שליט"א בטלפון: 073-3718126

כל הוצאות הדפסת הגליון נדבבו ע"י הנדיב החפץ בעילום שמו
לע"נ פוסק הדור בעל שבט הלוי וגאב"ד זכרון מאיר רבי שמואל הלוי זאנר זצ"ל
ולרפואתו השלמה של הר"ר דוד בן צפורה ה"ו בתוש"י

לקביעת תור לטוררות בדיני ממונות ושאר עניינים ע"י הגאב"ד שליט"א ניתן לפנות לקו בית ההוראה בשלוחה 3 | לשאלות בהלכה והעדרת בעניני העלון ניתן לפנות למייל b038055000@gmail.com

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-8055000

